

Рожественська І. Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної мовної підготовки
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ ВОЄННИХ ЩОДЕННИКІВ ЯК ФОРМИ ТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ ДОСВІДУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Актуальність дослідження зумовлюється потребою осмислення репрезентації воєнного досвіду в сучасному гуманітарному знанні, зокрема в польському та українському культурному просторі. Воєнні щоденники постають як важливі тексти свідчення та травматичного досвіду, що своєю етичною складовою становлять спротив спокусі рутинізації війни та вписуванні її в структуру повсякденності. Водночас переклад назв подібних текстів залишається недостатньо дослідженою проблемою, хоча саме назва виконує важливу смислотворчу функцію. Концентруючи ключові ідеї твору, вона відображає авторську позицію та впливає на рецепцію тексту в іншомовному середовищі. Отже, дослідження зосереджено на перекладознавчій рефлексії над назвами воєнних щоденників як носіями смислів.

Об'єктом дослідження є воєнні щоденники першого та третього року російсько-української війни польського літературознавця, філософа та історика ідей Гжегожа Пшебінди *Ostatnia wojna Putina. Rozprawa filologa z Rosją* (2023) та *Umarli są szczęśliwi? Dziennik trzeciego roku wojny* (2025).

Предмет дослідження – переклад назв воєнних щоденників та способи відтворення в них смислів, пов'язаних із текстуалізацією воєнного досвіду. Слід зазначити, що обрані для аналізу тексти наразі не представлені в українських перекладах, бо функціонують у межах польської культурної традиції, репрезентуючи автобіографічний вимір польської гуманітаристики, однак моделювання можливих перекладацьких варіантів їхніх назв дозволяє зрозуміти смисли аналізованих творів.

Мета дослідження полягає у визначенні семантичних і прагматичних функцій назв воєнних щоденників Гжегожа Пшебінди та встановленні перекладацьких стратегій їх відтворення українською мовою.

Переклад назв художніх творів є окремою проблемою, оскільки саме назва концентрує в собі основний концепт твору та виконує

інтерпретаційну й прагматичну функцію. Остаточне перекладацьке рішення в кожному випадку залежить від низки чинників, серед яких – тип тексту, його адресат, культурний контекст. Переклад завжди вимагає попередньої інтерпретації тексту. В процесі інтерпретації відбувається перший етап перекладу, який Р. Якобсон називав внутрішньомовним перекладом [4, с. 233]. Лише після цього перекладач переходить до етапу міжмовного перекладу. Сучасні дослідники уточнюють, що при перекладі назви твору «крім збереження функцій заголовка (ономасіологічної, означальної, номінативної, прогнозувальної, орієнтувальної)» [3, с. 145], необхідно повноцінно відтворити його концепт.

Щоденники Г. Пшебінди – це антивоєнні записки філолога, який вважає, що відбувається його приватна війна, це літопис війни, написаний із внутрішнього обов'язку свідчити. Щоденники містять не тільки фактографічний пласт, але включають аналітично-есеїстичний, історичний сегменти, мемуарні дигресії. Синтез зазначених змістовних рівнів формує жанрову цілісність тексту, що набуває ознак роману-есе. У цьому контексті особливої ваги набуває назва твору, що потребує особливої уваги в перекладі, оскільки саме в ній закодовано основні акценти авторського бачення війни.

Структурна двоплановість назви щоденника *Ostatnia wojna Putina. Rozprawa filologa z Rosją* [6] відображає його жанрову сутність: це водночас хроніка та інтерпретація, де запис подій поєднується з їх критичною рефлексією. Назва функціонує як паратекст, у якому поєднано кілька значень іменника *rozprawa*, які зафіксовані у «Великому словнику польської мови»: 1. *rozprawa – posiedzenie sądu mające na celu rozpatrzenie określonej sprawy*; 2. *rozprawa – zakończenie jakiegoś konfliktu z użyciem siły*; 3. *rozprawa – obszerna praca naukowa omawiająca w wyczerpujący sposób określone zagadnienie* [7].

Отже, образне значення у назві охоплює увесь спектр багатозначності: 1) наукового дослідження; 2) судового засідання, присвяченого розгляду конкретної справи, яке завершується винесенням вироку; 3) акту покарання ворога. Відповідно у назві щоденника *Rozprawa filologa z Rosją* реалізується багатозначність іменника *rozprawa*, що актуалізує наступні семантичні компоненти: «раціональне осмислення об'єкта»; «суд і оцінка»; «завершення конфлікту». Виділені семантичні компоненти дозволяють інтерпретувати іменник *rozprawa* як метафору інтелектуального, етичного й історичного суду, спрямованого на осмислення та оцінку росії як об'єкта дослідження, засудження та покарання через інтелектуальний аналіз і деконструкцію. Виділені семантичні компоненти окреслюють структуру тексту щоденника, що реалізується у поділі на три розділи. Зокрема, кожен із розділів щоденника актуалізує окремий смисловий компонент назви: «Путінський світ навиворіт» (*Putinowski świat na opak*) репрезентує аналітично-деконструктивний вимір твору, спрямований на осмислення

викривленої картини світу, автор вдається до орвеловських образів; «Щоденник першого року війни» (*Dziennik pierwszego roku wojny*) відтворює наратив свідчення, фактографуючи перебіг подій; натомість «Війна війни» (*Wojna wojnie*) є увиразненням й обґрунтуванням оцінного аспекту і символічним винесенням вироку злочинцям. При цьому важливим є те, що додатковий розділ «Епітафія для Вікторії Амеліної», який завершує щоденник першого року війни, розширює цю структуру, переводячи її з площини інтелектуального аналізу та оцінки в площину пам'яті. У цьому контексті семантика іменника *rozprawa* набуває метафоричного характеру: інтелектуальний «суд» оприявнює наслідки – втрати, смерті та наголошує на необхідності меморіалізації. Таким чином, назва щоденника не лише відображає його зміст, а й виконує структуротворчу функцію, задаючи логіку розгортання тексту як послідовності аналізу, свідчення, оцінки та пам'яті.

Оскільки в українській мові іменник «розправа» має інше значення, переклад назви передбачає застосування лєсико-семантичних трансформацій. Варіант перекладу «Філологічний суд над росією» зберігає основні функції заголовка – номінативну, орієнтувальну та прогнозувальну, а також відтворює його концепт. Метафора «суду» передає модель інтелектуальної рефлексії, наближаючи читача до авторського задуму. У цьому контексті переклад відповідає тезі В. Беньяміна про те, що завдання перекладача полягає у віднаходженні в мові перекладу такої інтенції, яка здатна викликати відлуння оригіналу [1, с. 147].

Друга частина літопису краківського філолога має назву *Umarli są szczęśliwi? Dziennik trzeciego roku wojny* [5]. Епіграфи до книги свідчать, що померлі, які з'являються у заголовку, – це загиблі, зокрема письменник Володимир Вакуленко, чий військовий щоденник («Щоденник окупації») знайшла, а згодом опублікувала Вікторія Амеліна [2]. Однак у перекладі слід орієнтуватися на заголовок як самодостатній текст, що відображає авторський задум. Варіант перекладу «Хіба померлі щасливі? Щоденник третього року війни» зумовлений оригіналом і є прямим еквівалентом. До того ж, варіант перекладу «померлі» є знаком переходу у площину філософської рефлексії, що віднаходимо у тексті. Окрім того, риторичне питання підсилює експресивність і діалогічність назви, залучаючи читача щоденника до діалогу.

Отже, назви військових щоденників Г. Пшебінди є типом заголовків-образів, що містять важливі елементи смислу цілого тексту. Образність заголовків ґрунтується на метафоричних конструкціях. Водночас ці образи набувають символічного виміру, виходячи за межі конкретного значення, що знаменує перехід на рівень філософських узагальнень. Проведений аналіз моделювання перекладу назв творів українською мовою став спробою виявити основні чинники, що визначають перекладацькі рішення. Аналіз показав, що важливо уникати як надмірної буквальності, так і невмотивованої адаптації, що є актуальним

для текстів есеїстичного характеру, в яких назва виконує роль інтерпретаційного ключа до всього твору.

Список використаних джерел:

1. Беньямін В. Завдання перекладача / переклали з нім. В. О. Подмінюгін, Кальниченко, О. А. *Хист і глуд: теорія і практика перекладу*. Харків: Акта, 2011. С. 409–423.
2. Вікторія Амеліна про щоденник Володимира Вакуленка. <https://www.polskieradio.pl/398/10021/Artykul/3201251>
3. Воробйова Т., Смалько Л. Назви художніх творів та заголовки як перекладацька проблема (на матеріалах англомовної художньої літератури у перекладах українською). *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 140–151. doi:10.29038/2413-0923-2018-8-140-151.
4. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. In: R. A. Brower (ed.) *On Translation*. New York, Harvard University Press, 1959. P. 232–239.
5. Przebinda G. Umarli Są szczęśliwi? *Dziennik Trzeciego Roku Wojny*. Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2025. doi:10.12797/9788383683096
6. Przebinda, Grzegorz. *Ostatnia wojna Putina*. Rozprawa filologa z Rosją. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2023.
7. Rozprawa. P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Instytut Języka Polskiego PAN. <https://wsjp.pl/haslo/podglad/7682/rozprawa>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-621-1-71>

Скорина Л. В.,

*доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

МЕТАФІЗИЧНІ ВИМІРИ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІЙНИХ ПРОТОТЕКСТІВ У ХУДОЖНІЙ СТРУКТУРІ РОМАНУ ТАМАРИ ГОРІХА ЗЕРНЯ «ДОЦЯ»

Події Євромайдану й російсько-української війни спричинилися до появи низки різножанрових літературних творів. За твердженням І. Кропивко, їх характерними прикметами є реалістичність зображення, що «нерідко перемишується з документальністю, художній твір позиціонується соціальною дією, реалізується як факт протистояння на